

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ ПЕДАГОГІЧНИХ НАУК УКРАЇНИ
МАРІУПОЛЬСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

**Інтернаціоналізація вищої освіти України
в умовах полікультурного світового простору:
стан, проблеми, перспективи**

МАТЕРІАЛИ ПІ МІЖНАРОДНОЇ НАУКОВО-ПРАКТИЧНОЇ КОНФЕРЕНЦІИ

(Маріуполь, 18-19 квітня 2018 року)

МАРІУПОЛЬ
МДУ
2018

УДК 378.014.53(477)

ББК 74.48.я43

I-73

Відповідальні редактори: д.ф-м.н., проф. **М. Стріха**; чл.-кор. НАПН України, д.пед.н., проф. **О. Топузов**; **І. Стокоз**; чл.-кор. НАПН України, д.політ.н., проф. **К. Балабанов**

Члени редколегії: проф. **Х. Бакірдіз**; акад. НАН України, чл.-кор. НАПН України, д.соціол.н., проф. **В. Бакіров**; д.філол.н., проф. **О. Бондарева**; д.е.н., проф. **О. Булатова**; проф. **К. Іллюмінаті Поркарі**; проф. **В. Карайоргіс**; д.політ.н., проф. **С. Корнеа**; **О. Кочурін**; д.філос.н., с.н.с. **С. Курбатов**; акад. НАПН України, д.е.н., проф. **А. Мазаракі**; **Н. Оксенчук**; д.політ.н., проф. **І. Оніщенко**; д.філол.н., проф. **О. Павленко**; чл.-кор. НАПН України, д.філос.н., проф. **П. Саух**; к.ю.н. **М. Семенишин**; к.політ.н., проф. **М. Трофименко**; д.соціол.н., проф. **С. Щудло**.

Рекомендовано до друку Вченою радою
Маріупольського державного університету
(протокол № 9 від 28.03.2018)

УДК 378.014.53(477)

ББК 74.48.я43

I-73

Інтернаціоналізація вищої освіти України в умовах полікультурного світового простору: стан, проблеми, перспективи : матер. II міжнар. наук.-практ. конф., м. Маріуполь, 18-19 квітня 2018 р. – Маріуполь : МДУ, 2018. – 646 с.

Збірник містить тези доповідей учасників Міжнародної науково-практичної конференції «Інтернаціоналізація вищої освіти України в умовах полікультурного світового простору: стан, проблеми, перспективи», які різнобічно висвітлюють питання інтернаціоналізації вищої освіти; розглядаються фактори, що впливають на створення нових можливостей і підвищення доступності вищої освіти та забезпечення її якості; окремо приділено увагу проблемам нормативно-правового забезпечення розвитку міжнародного співробітництва в сфері вищої освіти України, академічній мобільності, розвитку лідерського потенціалу університетів і конкурентоспроможності сучасних вишів в умовах глобалізації; розглядаються проблеми підготовки вчителя Нової української школи. Видання адресоване науковцям, викладачам, здобувачам вищої освіти.

ДИСКУРС ДОБИ РУЇНИ В ІСТОРИЧНІЙ ДРАМАТУРГІЇ КІНЦЯ ХІХ – ПОЧАТКУ ХХ СТОЛІТТЯ

У тезах розглядається розгортання дискурсу доби Руїни у текстуальному просторі української історичної драматургії кінця ХІХ – початку ХХ століття. Увага приділяється особливостям художнього втілення образів політичних діячів одного з найтрагічніших періодів української історії – гетьманів Івана Виговського, Петра Дорошенка, Данила Апостола та ін.

Ключові слова: дискурс, доба Руїни, історична драматургія

Доба Руїни як один з найтрагічніших періодів української історії стала невичерпним джерелом сюжетів та образів, тому слід констатувати наявність в українській драматургії кінця ХІХ – початку ХХ століття єдиного текстуального простору, об'єднаного *культурно-історичним дискурсом доби Руїни*. Цей простір включає в себе твори І. Нечуя-Левицького «В диму та полум'ї» (1911), Б. Грінченка «Серед бурі» (1899), Лесі Українки «Бояриня» (1910), Л. Старицької-Черняхівської «Гетьман Дорошенко» (1911), «Милість Бога» (1919).

Смерть Богдана Хмельницького потрясла основи української державності. Одразу виникла низка важливих політичних проблем, які вимагали негайного вирішення. Козацька старшина, беручи до уваги важку ситуацію, у якій опинилася країна, віддала гетьманську булаву досвідченому співробітникові Богдана Хмельницького, Івану Виговському. Він був правою рукою, порадником і заступником гетьмана, мав сильний вплив на Хмельницького, не раз гамував його надто гострі виступи і був посередником між ним і старшиною. В основних лініях своєї політики Виговський йшов слідами свого великого попередника. Основним прагненням його було забезпечити Україні повну самостійність. В закордонній політиці Виговський підтримував приязні стосунки з усіма сусідніми державами, бажаючи встановити систему політичної рівноваги серед Східної Європи, яка б забезпечила Україні незалежність. Проте внутрішньополітичний курс, обраний новим гетьманом, істотно відрізнявся від впроваджуваного Хмельницьким. Виговський був переконаний, що «чернь» вже відіграла свою роль, і планував спиратися на вищі класи – козацьку старшину та шляхту. Стимульована політикою гетьмана, козацька старшина стала відмежовуватися від решти козацтва в окремий клас, намагаючись зосередити в своїх руках великі землеволодіння та підпорядкувати собі селян і дрібних козаків. Це призвело до спалаху соціальної боротьби. До того ж, бажання створити аристократичну державу, зразком якої послужила Річ Посполита, наблизило гетьмана до польських шляхетських кіл, і до польської політики взагалі, що призвело до конфлікту не тільки з народними масами, але й старшиною.

Ці дві суттєві помилки у політичному курсі гетьмана Івана Виговського і послужили рушійною силою конфлікту п'єси І. Нечуя-Левицького «**В диму та полум'ї**». Політика станової диференціації викликає занепокоєння і різку критику з боку вільнолюбних послідовників Богдана Хмельницького, серед яких – герой твору, козацький сотник Остап Золотаренко: «...пани хочуть втиснутися знов на Україну, покласти на наш віз хвостика, а потім лапку, а потім зовсім сісти та й зіпхнути козаків з воза, а хлопів запрягти в ярмо»[2; с. 322]. Загроза повернення шляхетських привілеїв розводить у два ворожі табори закоханих Остапа Золотаренка та князівну Зінаїду Соломирецьку. Проте палке почуття долає і станова, і майнові перешкоди, не може знищити його ні відстань, ні час. З шаблею у руці добуває Остап свою наречену з-під вінця з Любецьким.

Образ гетьмана Виговського позначений виразним негативним забарвленням, зображення його – тенденційне і упереджене. В суперечках «смутного часу», в розмовах із козацькою старшиною він приховує свої справжні наміри, виявляє улесливість і хитрість. Сам себе він характеризує як людину «помирливу», яка любить, щоб «скрізь була мирнота, було тихо». Через монологи-самовикриття автор зображує Виговського таким собі «оперетковим злодієм», вкладаючи в його уста «проекти», які нікому, і насамперед, самому герою не принесли б ніякого зиску. Таким є його намір «оддати Україну польському королеві», що для самого Виговського означало б тільки одне – втрату влади. На його боці виступає ярий прихильник Польщі Павло Тетеря.

Проте жахливі спогади про знущення польських панів з українських селян, знищення православних церков і масове покатоличення були надто свіжими в пам'яті народу, щоб вступати знов у союз з Польщею. І тому, Остап Золотаренко передбачає трагічні наслідки політики Виговського, він ніби передчуває майбутнє України: «Од вчинку Виговського почнеться кривавий бенкет, і бенкет довгий. Україна розділиться на два опрічні ворожі табори; брат піде на брата, а не на ворога»[2; с. 354]. Ці слова дійсно стали пророчими: в останній сцені п'єси зустрічаються лютими ворогами діти однієї України – і Тетеря, і Іван Виговський з братом Данилом, і князі Соломирецький та Любецький, й Остап Золотаренко з козаками Юрія Хмельницького.

Протягом наступних декількох років гетьманську булаву тримали у руках кар'єристи, які не вбачали доцільності у будівництві власної держави і шукали польської або московської протекції, готові на будь-які послуги за добру плату. Але безідейність і егоїзм такого руїництва дуже скоро скомпрометував себе, як і обидві орієнтації – польська, що приносила масам нову шляхетську

неволю, і московська, яка привела гніт царської бюрократії. На Правобережжі загальна рада, що відбулася у Чигирині, обрала гетьманом Петра Дорошенка.

Гетьман Петро Дорошенко був особистістю складною, суперечливою, але відданою своєму народові, своїй державі. Вдумливий політик, військовий діяч і ширий патріот та захисник свого народу Петро Дорошенко намагався визволити Україну від московської і польської залежності та об'єднати її в єдину державу, об'єднати «під одну булаву». Для здійснення своїх задумів Дорошенко шукав спільників і віднайшов, уклавши угоду із турецьким султаном. Дорошенко сподівався на невтручання Туреччини у внутрішні справи України. Такий час був недовгий. У 1668 році Україна могла мати таку перспективу, що не подобалося Москві і Польщі, які й домоглися обрання гетьманом Лівобережжя прибічника Москви Івана Самойловича, а на Правобережжі – Михайла Ханенка – ставленика Польщі, що призвело до занепаду Української держави, яка опинилася в руках «гетьманів-маріонеток». Саме такий гострий історичний конфлікт є основою сюжету п'єси **«Гетьман Дорошенко»**, трагізм якого виразно виокреслюється уже у пролозі-заспіві до твору. Основний мотив прологу, виголошеного таємничою жіночою постаттю, є ремінісценцією Шевченкових мотивів плинності часу, загибелі свободи і знищення козаків та їхнього світу. Там, де була колись воля, тепер лишилися могили і пам'ять, яку треба передати нащадкам. Бінарна опозиція козацької волі (слави) та могили трапляється постійно і в роздумах поета про минуле, і в його зображенні. Шевченко прекрасно усвідомлює, що для його співвітчизників минуле, колись жива свобода, вже мертві, але робота пам'яті частково згладжує контраст між свободою минулого та сучасним занепадом власного народу.

Образ Петра Дорошенка постає у п'єсі на початку його гетьманування в Україні.

Визначальною рисою Дорошенка є жертвність, жертвність гіпертрофована: і особисте життя, і власні інтереси, і власну безпеку та добре ім'я було принесено в жертву інтересам державним. Отже, у конструюванні образу вбачаємо використання традицій драми класицизму з її домінантом загальних, державницьких інтересів над особистими. Наявний також неobarоковий внутрішній конфлікт, який реалізується у боротьбі цілісного світу людини з дисгармонійним суспільством, почуття – з волею і обов'язком. Неobarоковими рисами також є гіперболізація душевних поривів героїв та експресіоністське згущення емоцій та почуттів.

Чигирин, остання фортеця, яку утримував Дорошенко характеризується як «скеля волі». Авторка утверджує культ героїчної особистості, безпосередньо пов'язаний з культом смерті, естетизується смерть того, хто поклав життя на оltар служіння ідеї.

Значне ідейне навантаження несе сцена символічно закодованого сну: сліпа жінка іде всипаною перлами стежкою серед маків. Алегоризована батьківщина ступає по сльозах, пролитих народом, йдучи серед «невинно убієнних». Тут спостерігаємо контамінацію образів: мати-черниця Митродора/ сліпа жінка/ Україна. Вплетений у текстуальне полотно твору сон Дорошенка трансформує зовнішній конфлікт у внутрішньо-психологічний – щоб здобути перемогу для майбутнього, гетьман змушений подолати насамперед себе, знищити себе як політика, так і особистість, здійснити добровільний акт самогубства – рецепція євангелічних мотивів Голгофи, добровільного розп'яття Христа задля спокути людських гріхів.

Драма Л. Старицької-Черняхівської **«Милість Божа»** закриває групу творів, об'єднаних культурно-історичним дискурсом доби Руїни. П'єса відзначається незвичайною для драматичного твору побудовою: це «п'єса в п'єсі», а, отже, вид вистави, сюжетом якої є показ театральної п'єси. Коріння такого підходу слід шукати ще в XVI столітті, бароковому баченні життя як єдиної театральної сцени, де людина – актор, виконавець певної ролі. Актуалізація в драмі Старицької-Черняхівської тексту XVIII століття відбувається через репліки персонажів-глядачів. Подвійний історизм твору визначається самим тлом подій, їх масштабністю, історичною вагою, історичними дійовими особами, глобальністю проблематики тощо. Текст драми «Милість Божа» являє собою систему кількох різномірних текстових просторів, поєднаних спільною віссю – історіософським осмисленням національно-визвольних устремлінь і державотворчих прагнень українського народу в умовах польського, а згодом і московського гноблення, дозволяє простежити цикли історичного поступу: 1648, 1728, 1917 роки.

Твір Л. Старицької-Черняхівської демонструє сумну картину московського свавілля на українських землях, яке не припинилося і після смерті Петра I.

Історична драматургія кінця XIX – початку XX століття продовжує проектувати події минулого на сьогодні для вирішення актуальних, сучасних авторів проблем, для відтворення на сцені загальних тенденцій в історії. Епічність задуму вимагала нових шляхів розширення творчих можливостей історичної драми, її «екстенсивної» побудови, що полягає у руйнації просторової та часової замкненості, свідомому порушенні класичної єдності дії, місця, часу. Роль дії послаблюється, а оповідного компоненту, навпаки, посилюється. Події стрімко переміщуються в часі й у просторі; час драматичний, порівняно з історичним часом, надзвичайно стиснений, ущільнений.

Список використаної літератури

1. Грінченко Б. Д. Твори: в 2 т. / упор. В. В. Яременко. Київ, 1991. Т. 2 : Повісті. Драматичні твори. 608 с.

2. Нечуй-Левицький І. Зібрання творів у 10-ти т. Київ, Т. 2. 1967 с.
3. Старицька-Черняхівська Л. М. Драматичні твори. Проза. Поезія. Мемуари. Київ, 2000. 848 с.

O. Yeumenenko

DISCOURSE OF THE RUIN EPOCH IN THE HISTORICAL DRAMATURGY OF THE END OF THE XIX-th – BEGINNING OF THE XX-th CENTURY

The theses deal with the discourse of the Ruins epoch in the textual literature space of Ukrainian historical drama of the late XIX-th and early XX-th centuries. Attention is paid to the peculiarities of the artistic embodiment of the images of political figures of one of the most tragic periods of Ukrainian history - Hetmans Ivan Vyhovsky, Peter Doroshenko, Danylo Apostol, and others.

Keywords: discourse, the Ruin, historical drama.

УДК 811.161.2'33(043)

Жабко К. О.

КЛАСИФІКАЦІЯ КОНЦЕПТІВ

У тезах надається визначення когнітивної лінгвістики як мовознавчого напрямку, який вивчає проблему вираження когнітивних процесів у мові, та концепту, що є основним терміном когнітивної лінгвістики. У тезах наводяться сім класифікацій концептів за такими критеріями, як тематика, приналежність до соціальної групи, спосіб вираження та характер інформації, стійкість, вербалізація у мові, спосіб вираження.

Ключові слова: когнітивна лінгвістика, концепт, класифікація концептів.

Ключове місце в дослідженнях останніх років займають питання, пов'язані зі зв'язком мови та мислення. Проблема вираження мисленевих процесів людиною засобами мови стала об'єктом вивчення когнітивної лінгвістики. М. П. Кочерган визначає когнітивну лінгвістику як мовознавчий напрям, який функціонування мови розглядає як різновид когнітивної, тобто пізнавальної, діяльності, а когнітивні механізми та структури людської свідомості досліджує через мовні явища [1, с. 147]. О. С. Кубрякова зазначає, що в центрі уваги цього лінгвістичного напрямку знаходиться мова як загальний когнітивний механізм, через систему знаків якого репрезентується та трансформується інформація [2, с. 53]. В. А. Маслово акцентує увагу на тому, що предметом дослідження когнітивної лінгвістики є процес відображення інформації, яку отримує людина, у мові, тому що саме мова зберігає у собі знання про оточуючий світ [3, с. 4-12].

Когнітивна лінгвістика, як і будь-яка наука, має свій термінологічний апарат. Основним об'єктом дослідження когнітивної лінгвістики стають концепти як компоненти знання про світ, що мають лінгвокультурну специфіку [3, с. 36]. Науковці не дійшли одностайної думки щодо визначення терміну «концепт». Концепт визначається як «одиниця ментальних чи психічних ресурсів нашої свідомості» [2, с. 90], як «згусток культури в свідомості людини» [4, с. 43], як «глобальна одиниця розумової діяльності» [5, с. 7], як «уявлення про фрагмент світу, яке ускладнюється ознаками індивідуального уявлення» [5, с. 17], як «вербалізований культурний смисл» [6, с. 10]. Незважаючи на неодностайність визначення даного терміну, ми бачимо, що концепт містить у собі взаємозв'язок мови, культури та індивідуального досвіду людини.

Так само, як не має єдиного визначення концепту, не існує і єдиної класифікації концептів. Концепти можуть класифікуватися за носіями мови, за тематикою, за функціонуванням, за структурним критерієм тощо.

За В. А. Масловою концепти поділяються на – світ (простір, час, батьківщина, число тощо), – стихії та природу, – уявлення про людину, – моральні концепти (стид, совість, правда тощо), – соціальні поняття та відносини (дружба, свобода тощо), – емоціональні концепти, – світ артефактів, – концептосферу наукового знання та -концептосферу мистецтва [3, с. 70].

За приналежністю до якоїсь групи В. І. Карасик розрізняє індивідуальні, мікрогрупові, класові (макрогрупові) та загальнонаціональні концепти. Розглядаючи культурні концепти він говорить про етнокультурні, притаманні окремій етнічній групі, соціокультурні, притаманні для одного з соціальних прошарків в межах однієї культури, та індивідуально-культурні, притаманні для конкретного індивіда, концепти. Соціокультурні концепти можуть поділятися на групи за віковим, гендерним, освітнім, класовим критеріями. Окремо можна виділити концепти субкультур. До індивідуальних концептів можна віднести індивідуально-авторські концепти, концепти, що характеризують той чи інший психотип особистості. Ці концепти не є сталими, вони можуть переходити з однієї категорії до іншої [7, с. 98-101].

А. П. Бабушкін розробив власну типологію концептів. Він поділяє концепти на ментальні картинки (зорові образи предмету), схеми (концептуальні структури, що формують когнітивну картину світу), фрейми (інформація людини про оточуючий світ), інсайти (інформація про конструкцію, внутрішній устрій або функціональне призначення предмету), сценарії (схеми подій) та логічно-конструйовані концепти, що ототожнюються з поняттям у його традиційному значенні. За способом вираження, окрім лексичних концептів, науковець виділяє і фразеологічні концепти [8, с.43-67].